

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ ВЧЕНЬ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ

В юриспруденції поняття інституту розвивалося в рамках соціологічних підходів до вивчення права і держави. Прихильники соціологічної теорії права вимагають віддавати пріоритет «живому праву», а не системі офіційних норм. Незважаючи на це, інституційний напрям юридичного теоретизування концентрує увагу на вивченні інституційної статистики, залишаючи поза увагою динамічний аспект буття інститутів. В той же час в рамках соціологічного та політологічного аналізу інститутів значну увагу було приділено саме проблемам інституційних змін та розвитку інститутів.

Починаючи з класичних робіт Еміля Дюркгейма і Макса Вебера, в політології і соціології, на противагу державно-правовому або адміністративно-юридичному розумінню політичних інститутів, намітився соціологічний підхід до інститутів, який вивів проблему співвідношення змісту і форми в політичних контактах на новий теоретичний рівень.

Незважаючи на серйозний внесок багатьох дослідників у вивчення соціальних інститутів, основоположником класичного інституціоналізму називають американського економіста, соціолога, публіциста, футуролога Т. Веблена. У своїх роботах Т. Веблен заклав теоретичні та методологічні основи так званого «старого» інституціоналізму, зокрема, сформулював загальне вчення про інститути.

Еволюцію суспільства Веблен розглядав як процес природного відбору соціальних інститутів, які за своєю природою не відрізняються від звичайних способів реагування на стимули, створювані зовнішніми змінами. Інститути, на його думку, це результати процесів, що відбувалися в минулому, і, отже, не перебувають у повній згоді з вимогами теперішнього часу. Навколишнє середовище, умови та потреби суспільного життя, під дією яких відбувається пристосування і проводиться відбір, змінюються день у день, і кожний наступний стан суспільства, ледве встигнувши закріпитися, вже виявляє тенденцію до старіння [1, с. 8].

Таким чином, соціальні інститути не тільки самі є результатом процесу відбору і пристосування, що формує домінуючі або пануючі типи відносин і духовну позицію; вони в той же час є особливими способами існування суспільства, яке утворює особливу систему суспільних відносин і, отже, в свою чергу виступають дієвим фактором відбору.

Ставлення до інститутів як об'єктів дослідження змінювалося протягом розвитку політології, хоча ніхто не заперечував їх наявності в політиці. Дж. Марч і Й. Олсен були першими, хто виступив за відродження інституційного підходу, опублікувавши в 1984 році статтю під назвою «Новий інституціоналізм: організаційні чинники в політичному житті» [2]. Сьогоднішній стан політичної науки можна сміливо позначити терміном «інституційний бум»: спостерігається колосальний інтерес до вивчення інститутів, який супроводжується переосмисленням змісту цієї категорії.

Продовжуючи традицію розгляду інститутів з точки зору їх змін та розвитку в рамках політології склався напрям дослідження основним об'єктом якого стала інституалізація. Вельми цікавий погляд на цей процес висловив М. Сазонов: «Вся історія політичного поля постійно представлена в двох формах: матеріалізований — інституціях і інкорпорований — диспозиціях і уявленнях, переконаннях політичних діячів, зусиллями яких інститути здійснюють свої функції.» [3, с. 239].

При цьому будь-який політичний інститут існує спочатку в інкорпорованій формі, як переконання, ідея однієї особи або групи осіб. Перш ніж група або партія стане частиною політичної системи — інститутом, вона попередньо існує в формі уявлень про групу, агента, суб'єкт, партії. Інституалізація являє собою виділення спеціалізованих інституцій, довірених осіб, завданням яких є створення і відтворення тієї чи іншої соціальної групи в якості політичної. Існування робітничого класу, «нових росіян» і «нових українців», середнього класу не означає автоматичного їх існування як політичних груп. Для того щоб та чи інша соціальна спільність перетворилася на політичну групу необхідна наявність політичних інститутів створених цією групою що здійснюють представництво інтересів цієї групи.

Обмеженість класичного еволюціонізму в XX столітті долалася шляхом пошуку нових підходів до соціальних змін. В рамках неоінституціоналізму склалися дві антагоністичні концепції інституційних змін. Концепція дискретної природи визначає інституційні зміни як наслідковий, дискретний процес, що характеризується нормативними періодами (періодами запланованих змін), які змінюються періодами інституційної консолідації та стабільності. Концепція поступового розвитку розглядає інституційні зміни як тривалий, безперервний, органічний процес [4, с. 9]. Зазначають, також, що інституційні зміни можуть являти собою процеси трансформації (морфогенезу) або відтворення (морфостазиса) [5, с. 66].

Виходячи з основних підходів до визначення сутності інституту і інституалізації можна відокремити наступні шляхи інституалізації в державі:

1) нормативний – формування стійких моделей поведінки суб'єктів, закріплення цих моделей в різноманітних джерелах;

2) організаційний – організаційне забезпечення ефективного функціонування встановлених моделей поведінки суб'єктів за допомогою створення різних соціальних структур, формування механізмів соціального контролю та зовнішніх атрибутів інститутів;

3) функціональний – формування мети і завдань, а на їх основі напрямів діяльності інститутів. Функції інститутів в першу чергу полягають в консолідації суспільства та регулюванні взаємовідносин між суб'єктами;

4) суб'єктний – інститути формують систему статусно-рольової диференціації, поділу праці, що призводить до професіоналізації індивідів. Саме в інститутах поділ функцій і відносини взаємозалежності між індивідами стають відтворюваними, що зумовлює формування якісно нових вимог до суб'єктів, що формують інститути державної влади.

Цей підхід до виокремлення компонентів інституалізації дає змогу зауважити що процес інституційних змін може мати як ендогенний та екзогенний характер.

Список використаної літератури:

1. Veblen T. Limitation of Marginal Utility / T. Veblen // Journal of Political Economy. – 1909. – Vol. 17. – P. 8 Режим доступу http://www.elegant-technology.com/resource/MARG_UT.PDF
2. James G. March and Johan P. Olsen The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life // The American Political Science Review Vol. 78, No. 3 (Sep., 1984), pp. 734-749
3. Політологія/ За ред. М. Сазонова. – Х.: Фоліо, 1998. – С. 397.
4. Рибій, О. В. Основні фактори інституціонального розвитку та моделі процесів інституціональної зміни / О. В. Рибій // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Сер. «Політичні науки». – 2010. – Т. 108. – С. 8-11.
5. Гудзенко, О. З. Концепт «інституційні зміни» в сучасному соціологічному дискурсі: практики теоретизування / О. З. Гудзенко // Грані. – 2015. – № 5. – С. 64-68.